

УДК 372.3.007.1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Ануфрієва О. Ф.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

У статті досліджено питання професійної самореалізації студентів вищих технічних навчальних закладів. Розкрито мета і завдання, методи, форми, зміст підготовки до професійної самореалізації під час навчальних практик. Обговорено доцільність проведення контролю за процесом самореалізації та вдосконалення навчальної практики з метою підвищення якості вмінь розв'язувати навчальні та виробничо-професійні завдання, виконувати посадові обов'язки інженерів, удосконалювати знання майбутніх інженерів про сутність професійного розвитку та самореалізації. На основі проведених спостережень з'ясовано сформованість інтересу до професійної самореалізації, що є запорукою успіху в професійній діяльності майбутнього інженера. Окреслено перспективи професійної самореалізації майбутніх інженерів, запропоновано шляхи її формування.

Ключові слова: *самореалізація особистості, майбутній інженер, професійна підготовка, навчальна практика, вищий технічний навчальний заклад.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ ВО ВРЕМЯ УЧЕБНОЙ ПРАКТИКИ

Ануфриева О. Ф.

Харьковский национальный педагогический университет

имени Г. С. Сковороды

В статье исследованы вопросы профессиональной самореализации студентов высших технических учебных заведений. Раскрыты цели и задачи, методы, формы, содержание подготовки к профессиональной самореализации во время учебных практик. Обсуждены целесообразность проведения контроля за процессом самореализации и совершенствования учебной практики с целью повышения качества умений решать учебные и производственно-профессиональные задачи, выполнять должностные обязанности инженеров, совершенствовать знания будущих инженеров о сущности профессионального развития и самореализации. На основе проведенных наблюдений выяснено

сформованість інтереса к професійній самореалізації, що являється залогом успіха в професійній діяльності майбутнього інженера. Определены перспективы профессиональной самореализации будущих инженеров, предложены пути ее формирования.

Ключевые слова: самореалізація людини, майбутній інженер, професійна підготовка, навчальна практика, вище технічне навчальне закладення.

THEORETICAL BASIS OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF THE FUTURE ENGINEERS DURING STUDY PRACTICAL WORK

Anufrieva O.F.

Kharkiv National Pedagogical University named after S.Skovoroda

This article explores the question of professional self-realization of the students of higher technical educational institution, reveals the purpose and objectives, methods, forms, content of preparation for professional self-realization in study practical work. The feasibility of the control for the and self-realization ment of stady practical work aiming the improvement of quality of the skills and solving industrial and professional tasks, perform the duties of engineers, future engineers to improve knowledge about the nature of professional development and self-realization. Based on the observations it was found the formation interest for professional fulfillment that is the key to success in the careers of the future engineer. The perspectives of future engineers professional fulfillment are outlined and the ways of its formation were proposed.

Keywords: *Self-realization of the person, future engineer, vocational training, training practice, higher technical educational institution.*

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасне виробництво потребує активних, конкурентоспроможних фахівців інженерного напрямку, здатних реалізовувати власний потенціал, вирішувати науково-технічні та соціально-економічні завдання, творчо та самостійно мислити, успішно адаптуватися та самореалізуватися в нових соціокультурних умовах. Саме завдяки реалізації власного потенціалу та формуванню професійної самореалізації в студентів вищих технічних навчальних закладів відбувається залучення майбутнього інженера в професійно-технічну діяльність, розуміння необхідності перспективи кар'єрного зростання, престижу, посади та інше.

З огляду на це, необхідно окреслити поняття професійної самореалізації з урахуванням значимих для майбутнього інженера цінностей, мотивів, професійних позицій та переконань як можливого шляху активізації професійної реалізації. Та, попри певну увагу до проблеми професійної самореалізації майбутніх інженерів, питання її змісту, форм, структури та

контролю за реалізацією в професійній діяльності майбутнього інженера ще під час навчання у вищому технічному закладі залишаються відкритими.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті [1], Закон України «Про освіту» [2] передбачають створення умов для особистісного самовдосконалення та творчої самореалізації кожного громадянина України. Це зумовило появу різних поглядів на принципи, умови та шляхи оптимізації навчального процесу у вищій школі.

Думки щодо осмислення проблеми професійної самореалізації майбутніх інженерів сьогодні трактуються в публікаціях П. Семенухина, О. Ігнатюка, С. Кот, А. Крохмаль, Ю. Кучеренко, С. Рідкозубової, Н. Руденко, Н. Скрипник. Вивченню сутності професійної самореалізації особистості сприяли дослідження В. Кричевського, А. Наумова, А. Урбанович та інших.

Однак аналіз сучасного стану професійної підготовки інженерів свідчить про недостатню дослідженість впливу навчальної практики на розвиток професійної самореалізації. Підготовка майбутніх інженерів має відповідати рівню розвитку науки, техніки та технологій, орієнтуватися на зміцнення взаємозв'язків між наукою та освітою, їх інтеграції з виробництвом.

Мета статті – розкрити теоретичні засади професійної самореалізації майбутніх інженерів під час проходження навчальної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теоретичними засадами формування професійної самореалізації майбутніх інженерів є положення теорії самореалізації особистості, педагогічної акмеології, що є орієнтиром максимального розкриття в обраній професії [3]. Термін «професійна самореалізація» широко вживається в багатьох галузях науки і суспільного життя, але однозначного його трактування нема. Використовуються близькі за змістом поняття, пов'язані з проблемою самореалізації, самоактуалізації, самоствердження, самоорганізації та самодетермінації. П. Семенухін розуміє професійну самореалізацію, як складний і багатоетапний процес поступового перетворення професійного потенційного на реальне шляхом залучення до професійних стосунків, що відбувається протягом усього життя особистості. На його думку, чинниками впливу на професійну самореалізацію є самоєфективність, гнучкість поведінки та задоволеність власною діяльністю [4].

Ми вважаємо, що суть професійної самореалізації полягає в усвідомленні особистістю відповідності своїх можливостей психологічним вимогам професії, своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за виконання зобов'язань, які виникають у зв'язку

зі зробленим вибором, тобто в основі професійної самореалізації майбутнього інженера лежать проблеми зростання, розвитку, самовдосконалення майбутніх фахівців як професіоналів.

Досягнення особистістю професійної самореалізації великою мірою залежить від того, як швидко й інтенсивно вона реалізує свій потенціал під час оволодіння професією та пристосовується до її вимог і умов [5].

Процес підготовки до професійної самореалізації під час навчальної практики повинен включати не лише розкриття можливостей і здібностей майбутніх інженерів, але й допомагати студентам усвідомлювати та оцінювати власні ресурси, визначати перспективи власного розвитку в професійній діяльності, навчити майбутніх фахівців активності та спрямувати їх потенціал на самоствердження, самовдосконалення та саморозвиток.

Аналіз наукових досліджень [3; 4; 5] дає нам змогу визначити професійну самореалізацію як процес втілення внутрішнього потенціалу майбутнього інженера в зовнішнє професійне середовище за умови залучення студентів до професійних відносин, розвитку здібностей та навичок під час навчальної практики. Професійна реалізація особистості на її життєвому шляху передбачає такі основні етапи: професійне самовизначення, професійне становлення в обраній сфері діяльності, фахове зростання і розвиток компетенції.

Досліджуючи проблему самореалізації в контексті професійної підготовки, В. Деміденко [6] виділяє такі етапи її становлення та розвитку: усвідомлення власної сутності, можливостей, прав та обов'язків, мотивів; визначення мети та програми її досягнення; побудова моделі діяльності; самооцінка діяльності; визначення перспектив розвитку власного «Я».

Ми ж спробували виокремити основні, на наш погляд, складники професійної самореалізації: мотиваційна спрямованість; професійні знання й уміння; саморефлексія; самооцінка; здатність усвідомлення специфіки фаху, особистісних якостей; планування професійного шляху; переймання успіхами та труднощами; розвинення рис, притаманних особистості технічної сфери діяльності.

Невід'ємним складником професійного становлення майбутніх інженерів виступає навчальна практика. Вона є першим і дуже важливим етапом інтеграції студента до навчального процесу у ВТНЗ з метою формування в них активного ставлення до здобуття високого рівня наукових і професійних знань, умінь і навичок для майбутньої практичної діяльності в інженерній галузі. Зважаючи на те, що процес самореалізації є особистісно самокерованим, не слід забувати про керованість збоку професорсько-викладацького складу,

оскільки під впливом керівника відбувається проектування процесу навчальної практики, добираються прийоми і методи активації студентів до професійної самореалізації.

Головною метою викладача при цьому стає формування в студентів творчої самостійності та ініціативності, що стає можливим на підставі формування професійного мислення. Надалі це сприятиме позитивному ставленню до майбутньої професії, розвитку відповідних інтересів, схильностей, здібностей, зацікавленості в саморозвитку, самовдосконаленні та самореалізації. Ефективність формування в майбутніх інженерів професійної самореалізації під час практики повинна забезпечуватись викладачем за рахунок навчально-методичного інструментарію. Однак здійснений нами аналіз змісту навчальних практик виявив, що інформація про теоретичні основи формування в студентів професійної самореалізації не вивчається, завдання для самоконтролю, самостійної роботи не орієнтовані на стимулювання студентів до самопізнання, саморозвитку в інженерній діяльності. Професійна самореалізація вимагає стимулювання зацікавленості майбутніх інженерів професійною справою. Викладачі та керівники практик не завжди створюють відповідне середовище з використанням практичного досвіду, виробничих ситуацій, що також впливає на низький рівень пізнавальної активності майбутніх інженерів і розуміння необхідності професійної самореалізації.

Тобто, причиною слабкої підготовки студентів до формування професійної самореалізації під час навчальної практики є дезорієнтованість на формування компетентнісного фахівця, недостатнє надання уваги професійній та творчій діяльності, невміння студентів працювати самостійно, продуктивно, недостатнє володіння кураторами практичною методикою вибору доцільних методів навчання та форм організації навчальної практики, відсутність якісного методичного супроводу.

Труднощі професійної самореалізації майбутніх інженерів, як правило залежать від невпевненості у своїх силах, конформності, зовнішнього локусу контролю, відсутності знань про шляхи самореалізації, необізнаності в обраній професії, низької самооцінки, небажання підвищувати професійний рівень шляхом самоосвіти, невпевненості в майбутньому, відсутності практичного досвіду.

Проблеми, що виникають у професійній самореалізації, нерідко не випадкові. Вони багато в чому прогнозуються ходом подій. Утруднення професійної самореалізації значною мірою обумовлені професійно-особистісною позицією, набутими навичками вирішення подібних ситуацій, особистісною зрілістю.

Для визначення умов підготовки майбутніх інженерів до професійної самореалізації ми провели аналіз та вивчили особливості проходження навчальної практики. Результати

проведених досліджень дали змогу виявити причини, що гальмують ефективність підготовки студентів до професійної самореалізації, а саме: навчальні практики проходять за встановленим алгоритмом виконання завдань без аналізу й обґрунтування вибору конкретної методики; робота виконується за типовою методикою організації експерименту, відсутні варіанти підбору експериментальних дій, не проводиться систематизація, аналіз та статистична обробка результатів; науково-дослідницька робота має вибіркового характеру; студенти не володіють загальними методами розв'язання виробничих завдань; навчальна практика має виключно формальний характер, без безпосереднього залучення студентів до промислових ситуацій.

Уміння застосовувати студентами практичної навички діяльності (види та послідовність використання технологічної документації, прийоми інтуїтивного передбачення шляхів розв'язання виробничих завдань, обґрунтування методів вирішення проблем тощо) у професійному середовищі сприяє високому рівню професійної самореалізації щодо обраної професії.

У межах нашого дослідження було проведено спробу виявити мотиви професійної самореалізації серед майбутніх інженерів. Серед опитуваних студентів (65 осіб), 50% висловили думку, що професійна самореалізація – це виявлення власного потенціалу, 36% – здатність до конкуренції та професійне зростання, 14% – прагнення постійного самовиховання, самоосвіта, самопізнання та самовдосконалення.

Суттєвою у формуванні професійної самореалізації є здатність змінювати ставлення до професійної діяльності, готовність до змін, оволодіння суміжними професіями та додатковими виробничими функціями і компетенціями. Це демонструє високу адаптаційну пластичність, необхідну для рівноваги майбутнього інженера з професійним середовищем. Л. Коростильова та А. Ніконова [7] розуміють особливості самореалізації на різних етапах професійного становлення та життєвого шляху як процес, детермінований інтегральними особистісними особливостями, зокрема комунікативними та емоційно-вольовими характеристиками. Усе це можливе лише за умови надання майбутнім інженерам психолого-педагогічної підтримки в їх адаптації до нових умов діяльності.

Е. Зеєр [8]. вважає, що конкретними психологічними детермінантами є: не усвідомленні й усвідомленні мотиви вибору; деструкції очікування на стадії входження в самостійне професійне життя; стереотипи професійної поведінки; різні форми психологічного захисту; емоційна напруга.

Психолого-педагогічний супровід професійної самореалізації майбутнього інженера розуміємо, як процес розвитку та корекції професійного становлення, корекцію особистісних та професійних якостей.

Висновки. Отже, професійна самореалізація полягає в здійсненні себе як індивідуальності, розкритті здібностей, потенціалу, втіленні в життя ідей, мрій, планів, бажань, інтересів, задоволенні потреб. Упродовж професійної діяльності вона повинна супроводжуватися почуттям задоволення, гармонії із собою і навколишнім світом; інтересом до життя, що позитивно сприятиме бажанню майбутнього інженера професійно самостверджуватися; усвідомленню ним своїх можливостей, плануванню діяльності, упевненості в собі, пошуку нових можливостей; прагненню до пізнання і задоволення, пошуку прихованих резервів. Утруднення, що супроводжують процес формування професійної самореалізації, пов'язані з тим, що студенту не завжди незрозуміла ціль, недостатньо розвинуті вміння та навички; погано уявляють шляхи своєї самореалізації; немає відповідності між потребами і можливостями. Це призводить до посилення самокритики, почуття невдоволеності собою; почуттям безпорадності, нікчемності, непотрібності; безсилля, тривожності, нездатності приймати рішення; агресії, депресії. Водночас є й позитивні моменти, оскільки саме труднощі сприяють пошуку нових шляхів, бажанню досягати поставлених цілей; здатності зосереджуватись, сприймати труднощі як тимчасові, усвідомленню того, що не потрібно зупинятися на половині шляху; постійній роботі над собою.

Перспективами подальшого дослідження є розкриття потенційних можливостей майбутніх інженерів під час навчальних практик.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Освіта, № 38–39, 11–18.07.2001.
2. Основні положення проекту Закону України «Про вищу освіту» (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/news/archive-news/88/osnovni-polozhennyaproektuzakonuukrajini-pro-vishchu-osvitu-nova-redaktsiya/>.
3. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Л. С. Рибалко. – Харків : [б. в.], 2008. – 43 с.
4. Семенухин П. Ю. Психологические детерминанты профессиональной самореализации личности лидера : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / П. Ю. Семенухин. – 2008. – 156 с.

5. Старинська Н. В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості / Вісник Харківського нац. ун-ту імені Г. С. Сковороди : зб. наук. пр. – Вип. 38. – Харків : ХНПУ, 2011. – С. 196–201.

6. Деміденко В. В. Середовищний підхід до розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів коледжу / В. В. Деміденко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Вип. 42. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014.– С. 51–59.

7. Коростылева Л. А., Никонова А. Н. Психологические проблемы самореализации личности / Вып. под. ред. Г. С. Никифорова, Л. А. Коростылевой. – СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 2001. – С. 24 – 41.

8. Зеер Е. Ф. Психология профессионального образования / Е. Ф. Зеер – Москва : Флинт, 2003. – 125 с.